

Het Lavandula-sortiment

K. J. W. Mansel

Landbouwhogeschool, Laboratorium voor Plantensystematiek en -geografie, Wageningen.

Lavandula, een geslacht, behorende tot de familie van de Labiatae, is verbreid in de subtropische gebieden van Europa, N.-Afrika en ZW.-Azië, van de Kanarische eilanden in het westen tot in India in het oosten. Van de ongeveer 25 soorten, die dit geslacht omvat, worden een twaalf-tal nauwverwante soorten in W.-Europa geteeld. Beide zijn thuis in het westelijk deel van het Middellandse-zeegebied. Een hiervan, *L. latifolia* (*L. fil.*) Med. (Spijk-Lavendel), werd in Z.-Frankrijk geteeld om wille van de vluchtige lavendelolie (Spijk-olie), die men eruit destilleert. Deze soort, die een zachter klimaat vraagt dan de volgende, is in de gematigde delen van W.-Europa niet of vrijwel niet in cultuur. De andere soort, *L. angustifolia* Mill. (Echte Lavendel), die beter tegen vorst bestand is, wordt daarentegen veel geteeld in de gematigde delen van W.-Europa, vooral in Frankrijk, Engeland en Nederland, enerzijds voor de parfumerie-industrie, anderzijds als sierplant.

LAVANDULA ANGUSTIFOLIA. Deze soort met zijn grijze beharing, zijn smalle, steil omhoog gerichte bladeren en zijn sterk geurende bloemen met gekleurde kroon en kelk is een uitgesproken licht- en warmteplant, die zich beter ontwikkelt en sterker geurt, naarmate hij hiervan meer in zich op kan nemen. Op zijn best is hij in de bergen van het Middellandse-zeegebied, maar niet te hoog. In ons land zal men hem daar een plaats moeten geven, waar de omstandigheden nog het meest met die van de natuurlijke standplaats overeenkomen, dus op zonnige, warme plaatsen in lichte en droge (dus snel door de zon verwarmde), kalkhoudende en liefst wat steenachtige bodem. Lavendel is een halfheester, d.w.z. een plant, waarvan in de regel alleen de onderste delen van de takken strengere winters overleven. In de zomer ziet men onder aan de plant de overjarige takken, die op den duur vrij dik kunnen worden. Uit deze takken lopen in het voorjaar tal van dunne twijgen uit, die vrijwel loodrecht omhoog groeien. Zij dragen een aantal paren tegenoverstaande, smalle, lijnvormige tot lijn-lancetvormige bladeren (tot 6 cm lang en 0.6 cm breed), die in de regel steil omhoog staan. De bloeitijd valt in de maand, die in ons land gemiddeld het warmste is: juli. Tegen de tijd van het bloeien wordt de groei van de takken besloten met de vorming van een soort aar, die door een onbebladerd gedeelte van de takken meer of minder duidelijk boven de bladeren uitgeheven wordt. In plaats van loofbladeren zijn in de bloeiwijze slechts brede, eironde, vlie-

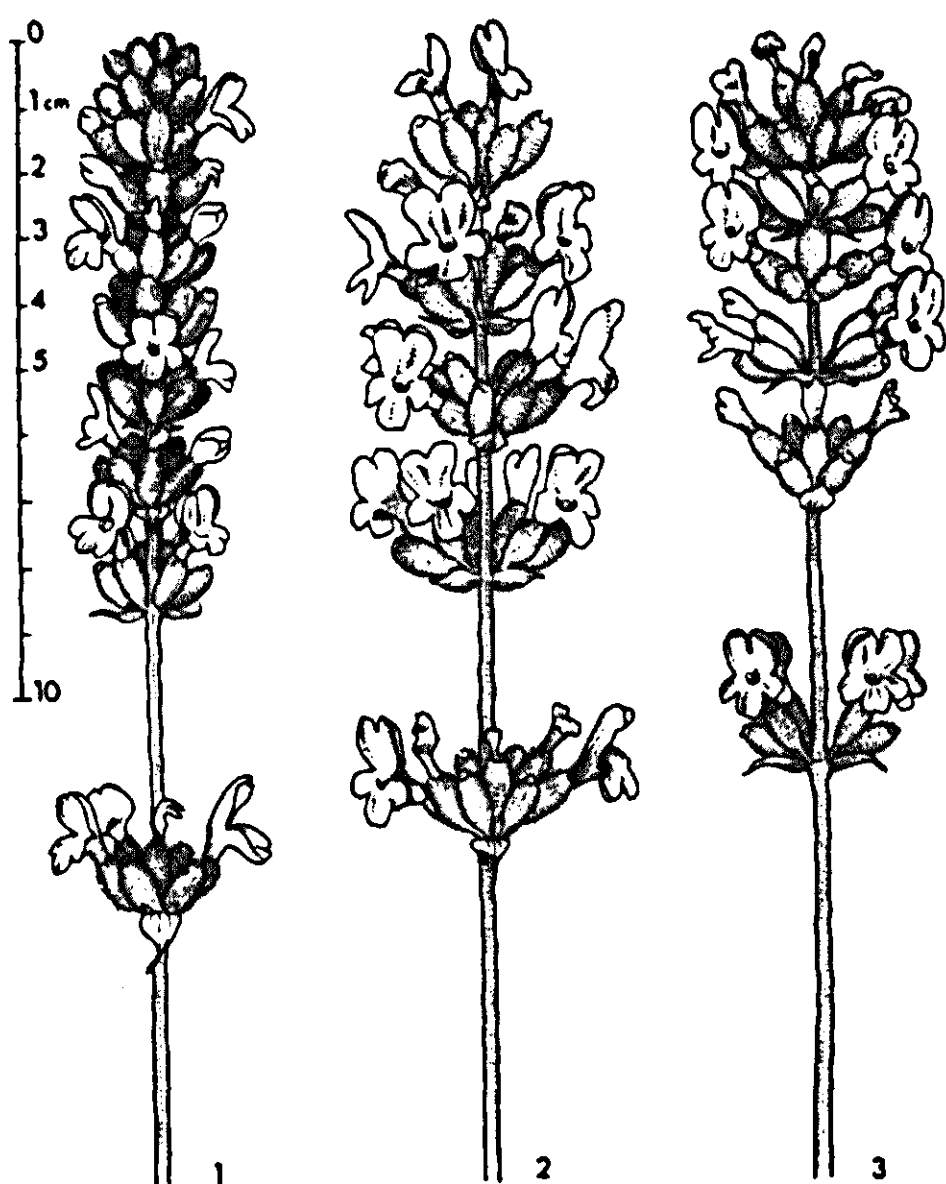
zige, bruin-gele schutblaadjes (bracteen) met toegespitste top aanwezig. In de oksels draagt elk paar schutblaadjes een groter of kleiner aantal zittende of iets gesteelde bloemen, die tezamen een soort krans (eigenlijk een schijnkrans) vormen. Het geheel vormt een dichte of onderaan afgebroken aar van zulke kransen. In het laatste geval zijn de stengel-leden tussen de onderste bracteeënparen zo lang uitgegroeid, dat tussen twee schijnkransen de tak zichtbaar is. In de bloemen vindt men iets van de lengte/breedteverhoudingen van de loofbladeren terug: de kelk is buisvormig, slechts zwak ingesneden aan zijn top; de kroonbuis steekt daar nog wat bovenuit om tenslotte over te gaan in een drielobbig onderlip en een wat langere, tweelobbig bovenlip. Zowel de kelk als de kroon zijn gekleurd, de kelk vaak wat dieper van kleur en soms iets blauwer van tint dan de kroon. Het aspect van de bloeiende plant als geheel wordt meer door de kelk dan door de kroon bepaald, want de kleur van de kelk is reeds geruime tijd voor de eigenlijke bloei zichtbaar, terwijl deze laatste periode, waarin de bloemkroon zichtbaar is en geopend, bij iedere bloem afzonderlijk slechts kort duurt. Bovendien zijn op een bepaald ogenblik in elke krans slechts één of enkele bloemen geopend. Alle delen van de planten behalve de overjarige takken zijn met grijze sterharen bezet. Afhankelijk van de dichtheid van deze beharing maken de twijgen en loofbladeren een grijze of een grijsgroene indruk.

LAVANDULA LATIFOLIA. *L. latifolia* is gemakkelijk van de vorige soort te onderscheiden aan de bracteeën: deze zijn hier smal, lijn- tot lancetvormig, grijs tot grijsgroen van kleur en kruidachtig. De stengel van *L. latifolia* draagt in de oksels van het bovenste paar loofbladeren vaak een paar afstaande zijtakken, die in korte aren eindigen; bij *L. angustifolia* is de stengel daarentegen boven de bovenste loofbladeren nooit vertakt. De loofbladeren van *L. latifolia* kunnen tot ruim 1 cm breed zijn, de bloemen zijn iets kleiner en de bloei zet later in dan bij *L. angustifolia*.

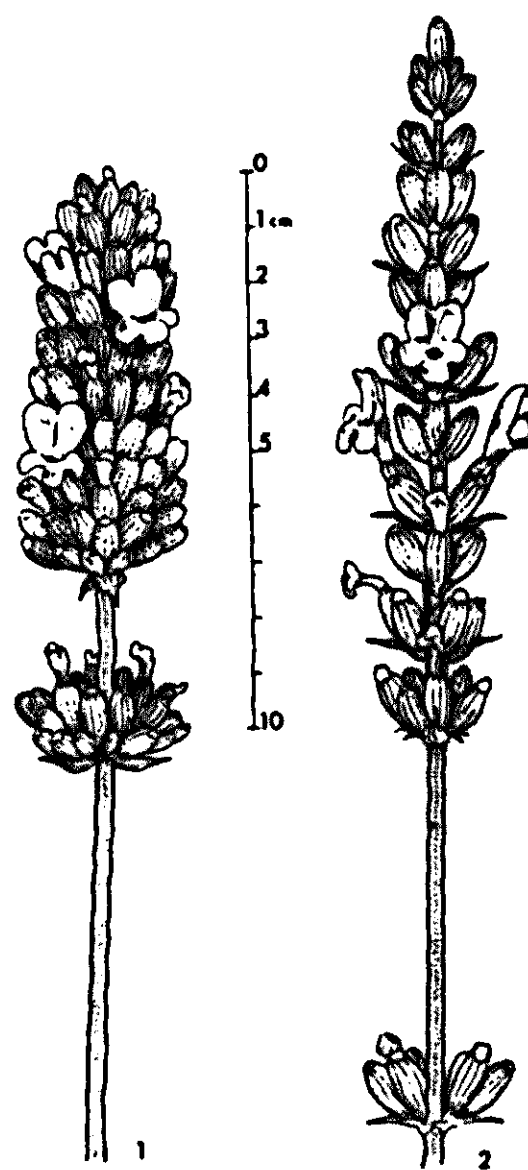
LAVANDULA X INTERMEDIA. Geen van de onderzochte planten heeft schutbladen als die van *L. latifolia*. Wel vertonen hoger opgroeiende vormen als 'Dutch', 'Hidcote Giant' en 'Old English' andere kenmerken die aan deze soort herinneren: de loofbladeren zijn tot ruim 1 cm breed; in de oksels van het bovenste paar loofbladeren van de bloeiende stengels wordt soms een korte zijaar gevormd; de

bloei begint gemiddeld twee weken later dan bij de lagere vormen en de schutbladen van de bloemkransen zijn duidelijk smaller (2-3 mm breed) dan die van *L. angustifolia* (4-5 mm breed). De lager blijvende vormen vertonen daarentegen geen van deze kenmerken. De cultivars met enkele aan *L. latifolia* herinnerende kenmerken zijn waarschijnlijk ontstaan door bastaardering tussen *L. angustifolia* en *L. latifolia* en kunnen daarom het best tot deze hybride (*L. x intermedia* Lois.) gerekend worden. BARBIER (1963) heeft deze bastaardplanten in Z.-Frankrijk uitvoerig bestudeerd. *L. x intermedia* komt er in het wild voor op plaatsen, waar beide oudersoorten niet ver van elkaar voorkomen. De bastaardplanten vallen door hun forse groei te midden van de *L. angustifolia*-planten goed op. Om wille van de forse groei en grotere opbrengst aan olie zijn ze in Z.-Frankrijk in cultuur genomen en hebben er *L. latifolia* geheel verdrongen. De bastaardplanten variëren onderling van planten, die sterk aan *L. angustifolia* doen denken tot planten, herinnerend aan *L. latifolia* (CHAYTOR, 1937). In cultuur treft men echter alleen planten van het eerste type aan. Van *L. angustifolia* zijn deze het zekerst te onderscheiden door de smallere schutbladen, verder door de forsere groei, de zijaren en de latere bloei; ook zetten de hybriden weinig of geen kiemkrachtig zaad (BARBIER, 1963).

NOMENCLATUUR. Linnaeus beschouwd in zijn *Species Plantarum* (1753) *Lavandula angustifolia* en *L. latifolia* als variëteiten van één soort, *L. spica* genaamd. Toen latere botanici deze beide taxa als soorten gingen opvatten, werd het nodig één van beide met een nieuwe soortnaam aan te duiden, terwijl de andere volgens de huidige nomenclatuurregels de naam *Lavandula spica* zou moeten behouden. Dit gebeurde ook, maar op verschillende wijze. Sommigen bleven het breedbladige taxon *L. spica* noemen en gebruikten voor de andere soort namen als: *L. angustifolia* (Miller, in *Gardener's Dictionary*, 1768), *L. officinalis* (Chaix, 1786) of *L. vera* (De Candolle in het Supplement van een Flora van Frankrijk, 1815). Anderen deden echter het omgekeerde: zij bleven het smalbladige taxon *L. spica* noemen en gebruikten voor het andere de naam *L. latifolia* (Medicus, 1783 en anderen). Zo werd met de naam *Lavandula spica* door sommigen het ene, door anderen het andere taxon aangeduid, en dit gebruik van één naam voor twee verschillende soorten handhaafde zich lange tijd. Uiteraard gaf dit aanleiding tot veel verwarring. De nomenclatuur

Lavandula angustifolia
1. 'Hidcote'. 2. 'Munstead'. 3. 'Middachten' (onecht).

Lavandula x intermedia
1. 'Hidcote Giant'. 2. 'Dutch'.

regels schrijven thans voor, dat zulke dubbelzinnige namen niet meer gebruikt mogen worden. Thans worden daarom voor beide soorten andere namen gebruikt dan *L. spica*, n.l. *L. angustifolia* (Miller, 1768) en *L. latifolia* (Medicus, 1783).

HET SORTIMENT. De in ons land geteelde cultivars van *Lavandula* stammen overwegend uit Engeland, waar Lavendel zeker in de zestiende eeuw al in cultuur was. Men kan ze in twee groepen verdelen: *L. x intermedia*-vormen (planten minstens 75 cm hoog) en *L. angustifolia*-vormen (planten niet hoger dan 60 cm). Voor de industrie worden wegens de hogere opbrengst in Engeland thans uitsluitend vormen van de eerste groep ('Old English', 'Dutch') geteeld. Voor de sier-teelt zijn echter sedert het begin van deze eeuw de lagere vormen een belangrijke rol gaan spelen, zoals 'Compacta', 'Dwarf Blue' en 'Munstead', om enkele van de oudste te noemen. De namen van deze lagere vormen bevatten aanvankelijk aanduidingen als „Nana” of „Dwarf”, b.v. 'Munstead Dwarf'. Naarmate deze typen meer bekend werden verminderde de behoefte aan zulk een toevoeging, zodat men de laatstgenoemde cultivar

thans meestal 'Munstead' of 'Munstead Variety' noemt. Aangezien er in de Nederlandse kwekerijen verwarring bestond in de benaming van sommige cultivars werd in 1965 het sortiment van de leden van de Vereniging van Vasteplantenkwekers in de Botanische Tuinen in Wageningen opgeplant. Het werd aangevuld met het sortiment uit de Royal Horticultural Society's Gardens te Wisley, dat in 1962 en 1963 gekeurd was en met planten van de firma Thomas Carlile (Loddon Nurseries) te Twyford in Engeland. Het sortiment werd in 1967 en 1968 gekeurd door een commissie, bestaande uit leden van de Vereniging van Vasteplantenkwekers en enkele medewerkers van het Laboratorium voor Plantensystematiek en -geografie van de Landbouwhogeschool te Wageningen.

WINTERHARDHEID. Enkele nachten in de winter 1967/1968 waren in Wageningen zeer koud. In de nacht van 9 op 10 januari daalde de temperatuur op 10 cm boven de grond tot -14°C , in de nacht van 11 op 12 januari tot -21° en van 12 op 13 januari tot -22° er was toen slechts een dun sneeuwdek. Na de winter bleken alle planten van de vorst te

hebben geleden, maar in de loop van het voorjaar herstelden de meeste zich weer geheel of gedeeltelijk. Einde juni was nog schade te bemerken aan de volgende cultivars (+ = afgestorven; ! = ernstige schade, een belangrijk deel van de takken afgestorven; 0 = geen of weinig schade; tussen haakjes het aantal inzendingen):

Dutch (9)	+ (4)	! (4)	0 (1)
Hidcote (6)		! (2)	0 (4)
Hidcote Giant (1)		! (1)	
Middachten (1)	+ (1)		
Munstead (10)		! (3)	0 (7)
Nana Alba (1)	+ (1)		

GRONDSOORT. De *Lavandula*'s ver-toonden op de sterk bemeste, kleiige bodem van de tuin „Het Spijk” een te snelle groei. De lage vormen werden te hoog en te fors. Pogingen de planten te verjongen - door terugsnijden aan het einde van de winter - hadden weinig succes: sommige planten overleefden deze operatie zelfs niet. Overbrengen van jonge planten naar de zandgrond op de Dreijen bleek een betere maatregel: hier blijven de planten lager en verouderen niet zo snel.

BLOEITIJD. Ook in de bloeitijd komt het verschil tussen de lager blijvende *L. angustifolia*-vormen en de hoger opgroeiende *L. x intermedia*-vormen tot uitdrukking; zie tabel.

De bloei van een plant duurt vrij lang doordat na de eerstbloeiende takken gedurende zekere tijd nog andere takken in bloei komen. Hierdoor wordt de periode van volle bloei van een plant gevolgd door een tijd, waarin de meeste takken uitgebloeid zijn, maar een aantal van hen nog in bloei staan.

naam taxon	begin kleuring bloemknoppen	hoofd-bloei-periode	periode van nabloei tot
<i>L. angustifolia</i>	20 - 25 juni	einde juni of begin juli tot eind juli of begin aug.	in aug. ('Hidcote' tot in sept.) half sept.
<i>L. x intermedia</i> 'Dutch'	eind juni of begin juli	half juli tot begin aug.	half sept.
--- 'Old English' 'Hidcote Giant'	begin juli	half juli tot in tweede helft aug.	half sept.

TOELICHTING OVERZICHT SORTIMENT. Hieronder volgt eerst een kort overzicht, waarin de cultivars vooral naar de bloemkleur gerangschikt zijn. Daarna wordt een uitvoeriger beschrijving gegeven, eerst van de aanbevolen cultivars, daarna van de ontbeerlijke geachte.

De hoogte van de planten is gemeten tijdens volle bloei toen de planten op Het Spijk, d.w.z. op goed gemeste, zandige klei, groeiden. Op zandgrond en minder bemest zouden de planten ongetwijfeld lager gebleven zijn. De opgegeven hoogten hebben dus vooral betekenis ter vergelijking van de cultivars onderling.

De opgegeven kleur en afmetingen van de bladeren hebben betrekking op de volgroeide, grotere bladeren aan bloeiende takken, niet op de jongere aan zijtakken of jonge spruiten, die meestal kleiner en

grijsler zijn. De kleuren zijn bepaald met de Nickerson Color Fan (kleur-waaier), Uitg. Munsell Color Co., Baltimore. Aanduidingen als "5 P 5/9" verwijzen naar bepaalde kleuren in deze kleur-waaier.

Van de tweelippige bloemkroon zijn de hoogte en de breedte aan de top van de bloemkroon gemeten.

De betekenis van de tekens, gebruikt om de waardering aan te duiden is als volgt:

*** uitstekend (ausgezeichnet, excellent)

** zeer goed (sehr gut, very good)

* goed (gut, good)

O ontbeerlijk (entbehrlich, can be eliminated).

Met „O" zijn zowel minder goede vormen aangeduid als nieuwere vormen, die misschien weinig onderdoen voor bestaande, goede vormen, maar die daar zo wei-

nig van verschillen, dat ze in een standaard-sortiment gemist kunnen worden. De betekenis van de afkortingen voor de bekroningen door de Royal Horticultural Society is als volgt:

AGM: award of garden merit (prijs van verdienste als tuinplant)

FCC: first class certificate (getuigschrift eerste klasse)

AM: award of merit (prijs van verdienste)

HC: highly commended (sterk aanbevolen).

De betekenis van de afkortingen van namen van tijdschriften is als volgt:

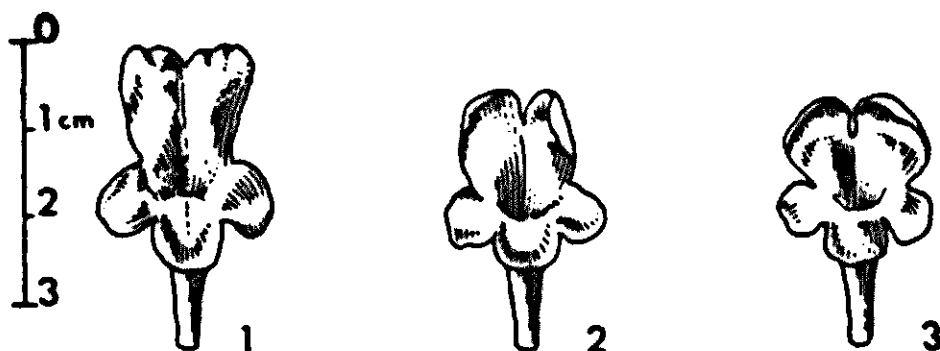
JRHS = Journal of the Royal Horticultural Society

MTP = Maandschrift voor Tuinbouw en Plantkunde

PRHS = Extracts from the Proceedings of the Royal Horticultural Society.

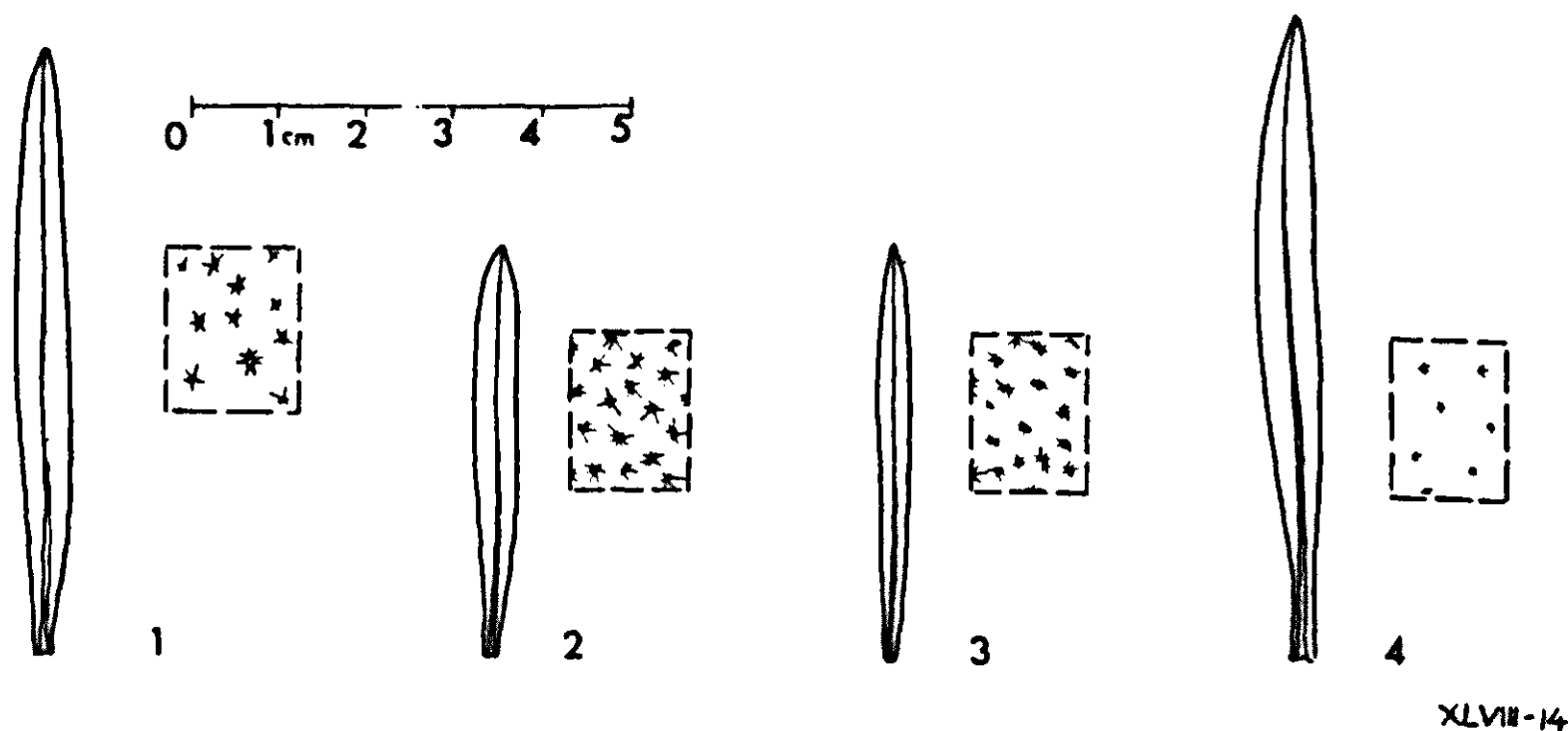
OVERZICHT SORTIMENT

	kleur bloemknop (kelk)	kleur bloemkroon	keuring Nederland, 1967	bekroningen Engeland	voornaamste literatuur
<i>L. angustifolia</i>					
Hidcote	diep paars	levendig paars	***	FCC 1963, AGM voor 1966	PRHS (1964)
Nana Atropurpurea	diep tot levendig paars	paars	O	AM 1950	JRHS (1951)
Loddon Blue	levendig paars	paars	O	HC 1963	PRHS (1964)
Summerland Supreme	levendig paars	paars	O	AM 1961	JRHS (1962)
Middachten	levendig paars	paars	O		BOOM (1968)
Munstead	levendig violet	paars	***	AM 1916, 1963	PRHS (1917) JRHS (1962)
Dwarf Blue	levendig violet	paars	**		MTP (1911)
Compacta	levendig violet	paars	O		BOOM (1968)
Folgate	grijspaars	Licht violet	*	AM 1963	PRHS (1964)
Bowles Variety	licht grijs-violet	licht grijs-violet	O	AM 1963	PRHS (1964)
Hidcote Pink	bleek groen-grijs	bleek lila-roze	*	HC 1963	PRHS (1964)
Rosea	bleekgroen	bleek lila-roze	**		BOOM (1968)
Loddon Pink	bleekgroen	bleek lila-roze	O	AM 1963	JRHS (1962)
Nana Alba	bleekgroen	wit	O	HC 1962	PRHS (1963)
<i>L. x intermedia</i>					
Hidcote Giant	levendig paars	paars	*	HC 1963	PRHS (1964)
Dutch	paars	licht violet	*	AM 1962	PRHS (1963); CHITTENDEN (1951)
Old English	paars	licht violet	O	AM 1962	PRHS (1963); CHITTENDEN (1951)

Lavandula angustifolia
Bloemkroon - corolla

1 'Munstead'. 2 'Bowles Variety'. 3 'Hidcote'.

Lavandula

Loofblad - leaf

detail bovenzijde blad - detail upper side of the leaf

1. 'Dwarf Blue'. 2. 'Nana Atropurpurea'. 3. 'Hidcote'. 4. 'Old English'.

AANBEVOLEN CULTIVARS

LAVANDULA ANGUSTIFOLIA

** *L. angustifolia* 'Dwarf Blue' (voor 1911)
Syn.: 'New Dwarf Blue?', 'Blue Dwarf'.
Bloeiende plant tot \pm 50 cm hoog, tot op 30 à 35 cm hoogte bebladerd. Grotere bladeren lancetvormig, tot \pm 0,6 cm breed, groen. Aren 4-5 cm lang, vaak enigszins los, met 10 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) levendig violet (2,5-3,5 P 4/8); kroon paars (5 P 5/9), aan de top 8 mm hoog en 6 mm breed.
Deze cultivar is waarschijnlijk identiek met 'New Dwarf Blue', in 1911 ingezonden aan de Kon. Ned. Mij. voor Tuinbouw en Plantkunde door de N.V. Vasteplantenkwekerij "Bussum", waaraan toen door de vaste keuringscommissie een getuigschrift van verdienste werd toegekend.

* *L. angustifolia* 'Folgate' Engeland, voor 1933)
Syn.: 'Folgate Blue', 'Folgate Variety'.
Bloeiende plant tot 60 cm hoog, tot op 35 à 40 cm hoogte blad dragend. Grotere bladeren lijnvormig, tot 4 cm lang en 0,3 cm breed, groengrijs. Aren 7-8 cm lang, vooral onderaan los, met 10-14 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) grijspaars (5 P 5/9) aan de top, naar onderen toe lichter, aan de basis grijsgroen; bloemkroon licht violet (2,5 P 5/8), aan de top 8 à 9 mm hoog en 7 à 8 mm breed.

*** *L. angustifolia* 'Hidcote' (Major Lawrence Johnston, Hidcote, voor 1950)
Syn.: 'Hidcote Blue' 'Hidcote Variety'.
Bloeiende plant 45-50 cm hoog, op 25 à 35 cm hoogte blad dragend. Grotere bladeren lancetvormig, tot \pm 4 cm lang en 0,4 cm breed, grijs. Aren 6-7 cm lang, dicht behalve onderaan, met 10-18 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) diep paars (5 P 3/8), aan de basis lichter; kroon levendig paars (4-5 P 4/9), aan de top \pm 6 mm hoog en breed.

'Hidcote' heeft van alle onderzochte vormen de diepst gekleurde bloemen.

* *L. angustifolia* 'Hidcote Pink' (Major Lawrence Johnston, Hidcote, voor 1962)
Bloeiende plant, 55 cm hoog, tot \pm 35 cm hoogte bebladerd.
Grotere bladeren lijnvormig, tot \pm 4 cm lang en 0,3 cm breed, groengrijs. Aren 5-7 cm lang, vooral onderaan los, met 12-18 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) bleek groengrijs; kroon bleek lila-rose (7,5 P 8/5), aan de top 8-9 mm hoog en 6 mm breed.
Heeft wat smaller en grijzer blad en iets meer bloemen per krans dan 'Rosea'.

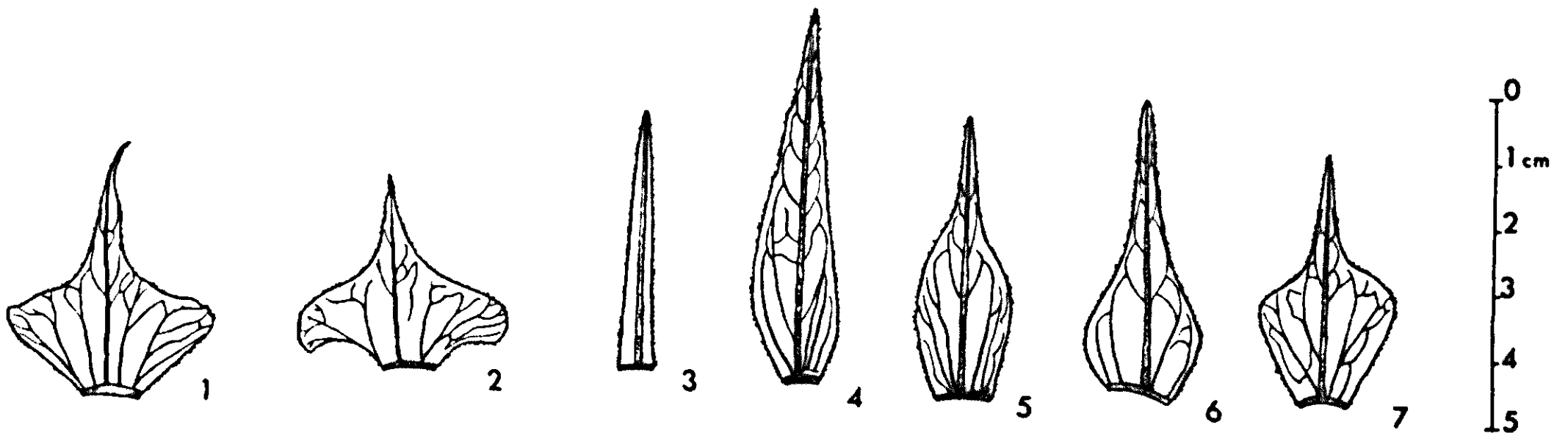
*** *L. angustifolia* 'Munstead' (Miss Gertrude Jekyll, Munstead; in de handel gebracht door Barr. Taplow, 1916)
Syn.: 'Munstead Blue', 'Munstead Dwarf', 'Munstead Variety'.
Bloeiende plant 40-45 cm hoog, tot op 25 à 30 cm hoogte bebladerd. Grotere bladeren lijnvormig, tot 4 cm lang en 0,3 cm breed, groengrijs. Aren 4-6 cm lang, los, met 6-10 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) levendig violet (2,5-3,5 P 4/8), aan de basis lichter; kroon paars (5 P 5/9), aan de top 10 mm hoog en 8 mm breed.
Heeft van alle onderzochte vormen de grootste bloemen.

** *L. angustifolia* 'Rosea' (Nederland, voor 1949)
Bloeiende plant 50 cm hoog, tot op 30 à 35 cm hoogte bebladerd. Grotere bladeren lijn- tot lancetvormig, tot 5 cm lang en 0,5 cm breed, groen. Aren 5-7 cm lang, onderaan los, met 10-12 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) bleekgroen; kroon bleek lila-rose (7,5 P 8/5), aan de top 8 mm hoog en 6 mm breed.

LAVANDULA x INTERMEDIA (*L. angustifolia* x *latifolia*)

* *L. x intermedia* 'Dutch'
Syn.: *L. spica* hort. neerl.; *L. vera* hort. angl.
Bloeiende plant 75-90 cm hoog, tot op 35 à 45 cm bebladerd. Grotere loofbladeren lijn- tot lancetvormig, tot 7 cm lang en 0,9 cm breed, groengrijs. Aren 7-9 cm lang, dicht behalve onderaan, met meestal 6 bloemen per krans. Bloemknoppen (kelk) paars (5 P 5/8), naar de basis toe lichter; kroon licht violet (2,5 P 6/7 tot 5/8), aan de top 6-7 mm hoog en 6-6½ mm breed.
Deze oude cultuurvorm wordt in ons land onder de naam *L. spica* geteeld, in Engeland onder de naam *L. vera* (= Echte Lavendel) of 'Dutch Lavender'. Ze wordt er naast 'Old English' geteeld voor de bereiding van lavendelolie en om ervan te snijden. De olie geldt als fijner dan die van 'Old English'. Als sierheestertje wordt 'Dutch' echter overtroffen door de lager blijvende vormen met levendiger gekleurde bloemen als 'Hidcote' en 'Munstead'. De oudere bladeren van 'Dutch' zijn groengrijs, maar de kleur van de plant als geheel wordt 's zomers voornamelijk bepaald door de vele jonge takken met grijs blad.

* *L. x intermedia* 'Hidcote Giant' (Major Lawrence Johnston, Hidcote, voor 1963)
Bloeiende plant 70-80 cm hoog, los bebladerd tot op \pm 35 cm hoogte. Grotere bladeren lancet- tot spatelvormig, tot 6 cm lang en 1 cm breed, groen. Aren \pm 6 cm lang zeer dicht, rijkbloemig, met 18 tot meer dan 30 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) levendig paars (5 P 4/8); kroon paars (4 P 5/8), diameter aan de top \pm 6 mm.
Deze variëteit heeft levendig gekleurde en zeer dichte bloeiaren, maar de bladeren zijn groen en de takken die de zware eilandstandige aren dragen, en niet zelden ook nog langgesteelde zijaren, blijven veelal niet rechtop staan.

Lavandula

Bracteeën - bracts

1. en 2. *L. angustifolia* 'Munstead'. 3. *L. latifolia*. 4-7. *L. x intermedia* 'Old English'.

Pentekeningen Mej. M. de Geus.

NIET AANBEVOLEN CULTIVARS

LAVANDULA ANGUSTIFOLIA

O *L. angustifolia* 'Bowles Variety' (Bowles, voor 1923)

Bloeiende plant 50-60 cm hoog, tot op ± 40 cm hoogte bebladerd. Grotere bladeren lijnvormig, tot 5 cm lang en ruim 0,3 cm breed, groen. Aren 4-5 cm lang, dicht behalve onderaan, met 6-10 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) aan de top licht grijsviolet (2.5 P 5/8); kroon licht grijsviolet (2.5 P 5/8), aan de top 8 mm hoog en 7 mm breed.

Deze cultivar bleek in Nederland niet onder eigen naam in cultuur te zijn, maar onder de namen van andere cultivars, zoals 'Munstead' en 'Hidcote Giant'. 'Bowles Variety' werd ontbeerlijk geacht wegens de korte aren en de fletse bloemen.

O *L. angustifolia* 'Compacta' (U.S.A., voor 1901)

Syn.: 'Nana Compacta'.

Bloeiende plant tot 50 cm hoog, tot op ± 25 à 30 cm hoogte bebladerd. Grotere bladeren lijnvormig, tot 5 cm lang en 0,3 cm breed, grijsgroen. Aren 5-7 cm lang, los, met 6-10 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) levendig violet (3.5 P 4/9); kroon paars (3-4 P 5/8), aan de top 9 mm hoog en 7 mm breed.

'Compacta' is vermoedelijk de oudste van de lage vormen, die thans in cultuur zijn.

O *L. angustifolia* 'Loddon Blue' (Carlile, voor 1963)

Bloeiende plant tot 50 cm hoog, tot op 25 à 35 cm hoogte bladdragend. Grotere bladeren lijn-lancetvormig, tot 4,5 cm lang en 0,4 cm breed, grijs. Aren 6-7 cm lang, dicht behalve onderaan, met 10-18 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) levendig paars (5 P 4/9); kroon paars (5 P 5/9), aan de top ± 7 mm hoog en breed.

'Loddon Blue' heeft iets lichter gekleurde bloemen dan 'Hidcote', maar verschilt er verder weinig van. Deze vorm is daarom niet aanbevolen.

O *L. angustifolia* 'Loddon Pink' (Carlile, 1950)

Bloeiende plant ± 60 cm hoog, tot op 25 à 30 cm hoogte bebladerd. Grotere bladeren lijnvormig, tot 5 cm lang en 0,5 cm breed, groen. Aren 5-8 cm lang, los, met 10-14 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) bleekgroen; kroon bleek lilaze (7.5 P 8/5), aan de top 7-8 mm hoog en 6-7 mm breed.

'Loddon Pink' verschilt weinig van 'Hidcote Pink' en is zeker niet beter dan deze laatste.

O *L. angustifolia* 'Middachten' (in de handel gebracht door Moerheim, voor 1923) Bloeiende plant tot 45 cm hoog. Grotere bladeren lijn-lancetvormig, tot 5 cm lang en 0,5 cm breed, groen. Aren 7-8(-10) cm lang, vooral onderaan los. Bloemknop (kelk) levendig paars (5 P 4/9); kroon paars (3-4 P 5/8).

Deze moeilijk te vermeerderen variëteit werd slechts van één kweker ontvangen; de overige inzendingen onder deze naam bleken niet de echte 'Middachten' te zijn. De planten bevroren in de winter 1967/68 en waren nadien niet meer te verkrijgen. Om wille van de moeilijke vermeerderbaarheid niet aanbevolen.

O *L. angustifolia* 'Nana Alba' (voor 1938)

Bloeiende plant 15 cm hoog, compact. Grotere bladeren lijnvormig, tot 0,3 cm breed, groen. Aren 3 cm lang. Bloemknop (kelk) bleekgroen; kroon wit. Dit dwergplantje kon op Het Spijk niet lang in leven gehouden worden. De plantjes groeiden slecht.

O *L. angustifolia* 'Nana Atropurpurea' (voor 1923)

Bloeiende plant tot 45 cm hoog, tot op 30 cm hoogte bebladerd. Grotere bladeren lancetvormig, tot 4 cm lang en 0,6 cm breed, groengrijs. Aren 5(-6) cm lang, onderaan los, met 6-10, soms tot 14 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) diep tot levendig paars (5 P 3-4/9), onderaan

lichter; kroon paars (5-6 P 5/9), aan de top 9 mm hoog en 7 mm breed.

Deze oudere variëteit is iets lichter van bloemkleur dan 'Hidcote', zij heeft ook breder, groener blad en minder bloemen per aar. De planten onder deze naam uit Nederland ontvangen, behoorden niet tot deze cultivar, maar tot 'Munstead'.

O *L. angustifolia* 'Summerland Supreme' (N. May, Research Station Summerland, Br. Columbia, Canada, voor 1961)

Bloeiende plant tot 35 cm hoog, tot op ± 20 cm hoogte bebladerd. Grotere bladeren lijnvormig, tot 5 cm lang en 0,3 cm breed, groengrijs. Aren 3-4 cm lang, dicht, met 10 bloemen per krans. Bloemknop (kelk) levendig paars (5 P 4/9), onderaan lichter; kroon paars (5 P 5/9), aan de top 9 mm hoog en 7 mm breed.

'Summerland Supreme' is lager en compacter dan de meeste andere variëteiten.

LAVANDULA x INTERMEDIA

O *L. x intermedia* 'Old English'

Syn.: *L. spica* hort. angl.

Bloeiende plant 100-115 cm hoog, tot op ± 50 cm hoogte los bebladerd. Grotere bladeren 6-7 cm lang en tot 0,9 cm breed, groen. Bloeiende takken vaak onderaan met zijtakken die in korte aren eindigen. Eindstandige aren 5-7 cm lang, dicht, met 12-24 bloemen per krans.

Bloemknop (kelk) paars (5 P 5/8), naar onderen toe lichter; kroon licht violet, aan de top 7-8 mm hoog en 6 mm breed.

Dit is de sedert lange tijd in Engeland, meestal onder de naam *L. spica*, in het groot geteelde lavendel, waaruit o.a. lavendelolie wordt gewonnen. Zij wordt als sierplant echter overtroffen door de lager blijvende 'Dutch Lavender' (= *L. spica* van de Nederlandse kwekerijen), waarvan de jonge takken en bladeren veel mooier grijs van kleur zijn.

SUMMARY

The lavandula varieties grown by the members of the Dutch Hardy Plant Growers Association and other cultivars introduced from England were studied in the Laboratory of Plant Taxonomy and Plant Geography of the Agricultural University at Wageningen. These varieties were evaluated in 1967 and 1968 by a committee composed of members of the Hardy Plant Growers Association and staff members of the laboratory. The results of the taxonomical and horticultural study and of the evaluation are published in this article. The majority of the varieties studied belong to *Lavandula angustifolia* Mill. (*L. spica hort. pro parte*). However, the higher growing varieties, namely 'Dutch', 'Old English', and 'Hidcote Giant', in all probability belong to *L. x intermedia* Lois. (*L. angustifolia x L. latifolia*). They differ from the *L. angustifolia* varieties by some characteristics reminiscent of *L. latifolia*: their leaves are sometimes more than 1 cm wide, their spikes are sometimes branched, and their bracts are narrower (2-3 mm) than the bracts of *L. angustifolia* (4-5 mm). The first flowers of the *L. x intermedia* varieties open about two weeks later than the flowers of *L. angustifolia* do.

For ornamental purpose the varieties of *L. angustifolia* and 'Dutch' are used in the Netherlands. The majority of the plants of 'Dutch' were killed or severely damaged in the winter 1967/68 when the temperature fell to -21° or -22°C in a few nights, while the ground was covered with but little snow. Descriptions of all varieties studied are given in this article, first of the recommended cultivars, then of the remaining ones.

ZUSAMMENFASSUNG

Eine Untersuchung der Lavandula-Sorten der Mitglieder des niederländischen Staudengärtnervereins („Vereniging van Vasteplantenkwekers“) wurde im Laboratorium für Pflanzensystematik und Pflanzengeografie der Landwirtschaftlichen Hochschule in Wageningen durchgeführt. Auch andere, aus England empfangene Sorten wurden studiert. Ein Ausschuss, gebildet aus Mitgliedern des Staudengärtnervereins und Mitarbeitern des Laboratoriums, prüfte in 1967 und 1968 das Sortiment. Die Ergebnisse der Untersuchung und der Prüfung werden hier veröffentlicht. Die meisten der untersuchten Sorten gehören zu *Lavandula angustifolia* Mill. (*L. spica hort. pro parte*), aber die Sorten von höherem Wuchs, nämlich 'Dutch', 'Old English' und 'Hidcote Giant', gehören wahrscheinlich zu *L. x intermedia* Lois. (*L. angustifolia x L. latifolia*). Diese Sorten unterscheiden sich von den *L. angustifolia*-Sorten durch einige Merkmale, die an *L. latifolia* erinnern: ihre Laubblätter sind manchmal mehr als 1 cm breit, ihre Ähren verzweigen sich bisweilen und die Deckblätter unter den Blüten sind schmaler (2-3 mm) als die von *L. angustifolia* (4-5 mm). Die ersten Blüten der *L. x intermedia*-Sorten öffnen sich etwa zwei Wochen später als die von *L. angustifolia*. Die *L. angustifolia*-Sorten und 'Dutch'

werden in den Niederlanden als Zierpflanzen gezogen. 'Old English' und 'Dutch' zieht man, besonders in England, für industriellen Zwecken (Bereitung von Lavendelwasser und Lavendelöl). Im Winter 1967/68 gab es einige Nächte da die Temperatur über einer nur dünnen Schneedecke bis auf -21° or -22°C fiel. Nach diesem Winter waren die meisten Pflanzen von 'Dutch' tot oder schwer beschädigt. Alle untersuchten Sorten werden aufgeführt und beschrieben, die empfohlenen Sorten zunächst, die übrigen in einer zweiten Liste.

VOORNAAMSTE GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Barber, E., 1963. Les lavandes et l'apiculture dans le Sud-est de la France. Ann. Abeille 6: 85-159.
Boom, B. K., 1968. Nederlandse Dendrologie, ed. 6.
Chaytor, D. A., 1937. A taxonomic study of the genus *Lavandula*. Journ. Linn. Soc. 51: 153-204.

Chittenden, F. J. e.a., 1951. Dictionary of gardening 3: 1134-1136.
DeWolf, G. P. Jr., 1955. Notes on cultivated Labiates. 5. *Lavandula*. Baileya 3: 47-57.
Extracts from the Proceedings of the Royal Horticultural Society („PRHS“), 1917. 42: CLXVIII.

idem, 1963. 88: 50-51.
idem, 1964. 89: 52-53.
Journal of the Royal Horticultural Society („JRHS“), 1951. 76: 99, 153.
idem, 1962. 87: 136.
Maandschrift voor Tuinbouw en plantkunde („MTP“), 1911. 2: 145, 148.